

Навчання дітей що мають Гіперактивний розлад із дефіцитом уваги

Навчальні стратегії та техніки

адаптований переклад

рекомендацій щодо навчання дітей з ГРДУ Міністерства освіти США

підготував Євгеній Суковський, психолог

Зміст

ЗАГАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ УСПІШНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ГРДУ.....	1
ЯК ВПРОВАДИТИ СТРАТЕГІЮ: ТРИ КОМПОНЕНТИ УСПІШНОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ ДІТЕЙ З	
ГРДУ	1
АКАДЕМІЧНІ ПРАВИЛА	2
<i>Вступ до уроку</i>	<i>2</i>
<i>Проведення уроків.....</i>	<i>2</i>
<i>Підведення підсумків уроку.....</i>	<i>4</i>
<i>Конкретизація / індивідуалізація виховних / навчальних технік.....</i>	<i>5</i>
<i>Організаційні і навчальні навички корисні для навчання дітей з ГРДУ.....</i>	<i>8</i>
ПОВЕДІНКОВЕ КЕРІВНИЦТВО	10
<i>Ефективні прийоми поведінкового керівництва.....</i>	<i>10</i>
УМОВИ ШКІЛЬНОГО КЛАСУ.	14
<i>Особливості організації шкільного класу для дітей з ГРДУ.....</i>	<i>14</i>
<i>Інструменти виховання та побутові умови навчання.....</i>	<i>14</i>
ВИСНОВКИ.....	15

Загальні стратегії для успішного навчання дітей з ГРДУ

Вчителі, що успішно навчають дітей з ГРДУ, використовують триосеву стратегію. Вони починають із ідентифікації особливих потреб дитини. Наприклад, вчитель визначає, коли скільки і яким чином дитина неуважна, імпульсивна і надрухлива. Тоді вчитель обирає різні навчальні техніки, пов'язані з академічним навчанням, поведінкове керівництво, побут у класі, аби задовольнити потреби дитини. Зрештою, вчитель поєднує ці техніки в індивідуальну навчальну програму (ІНП) або інший індивідуальний план і об'єднує цю програму із навчальною діяльністю, котра провадиться для всіх учнів класу. Дана триосева стратегія виглядає наступним чином:

- **Індивідуальна оцінка потреб і сильних сторін дитини.** Визначення особливих навчальних потреб і сильних сторін дитини з ГРДУ в класі. Робота в мультидисциплінарній команді і з батьками дитини враховує академічні і поведінкові потреби із використанням формального діагностичного дослідження і неформального спостереження в класі. Оцінювання, приміром, визначення наявного стилю навчання, може бути використане щоб окреслити сильні сторони дитини і дозволить увиразнити існуючі можливості. Параметри і контекст дій, у яких трапляється виклична поведінка, повинні бути взяті до уваги при оцінюванні.
- **Вибір належних навчальних технік.** Визначення навчальних технік, котрі відповідатимуть академічним і поведінковим потребам дитини. Вибрати техніки, які розкривають зміст навчального матеріалу, прийнятні до віку і є гідними уваги дитини.
- **Для дітей, котрі отримують спеціальну освіту, об'єднання спеціальних технік в ІНП.** Під час консультацій із викладачами та батьками ІНП повинна бути складена таким чином, щоб відповідати річним цілям і особливим послугам, дотичним до навчання. Сплануйте, як об'єднати навчальну діяльність інших учнів класу із тими, котрі обрані для дітей із ГРДУ.

Немає двох однакових дітей із ГРДУ, важливо пам'ятати, що жодна програма, техніка чи інші параметри не будуть підходити усім дітям.

Як впровадити стратегію: три компоненти успішної програми для дітей з ГРДУ

Успішні програми для дітей з ГРДУ об'єднують три наступні компоненти

- Академічні правила
- Поведінкова терапія
- Побутові умови шкільного класу.

Налаштування і дотримання цих компонентів позитивно впливає також на інших дітей класу, котрі не мають ГРДУ. Пропоновані техніки корисні не тільки для дітей молодших класів а й для старшокласників.

Академічні правила

Перший основний компонент навчання для дітей з ГРДУ – ефективні академічні інструкції. Вчителі можуть підготувати учнів з ГРДУ використовуючи принципи ефективного навчання, коли вони роблять вступ, а також провадять і підсумовують кожен урок.

Вступ до уроку

Учні з ГРДУ найкраще засвоюють знання на ретельно структурованих академічних уроках – важливо, коли вчитель пояснює, що він хоче, аби діти засвоїли на цьому уроці, і пояснює нові теми за допомогою прикладів з попередніх уроків. Хороші вчителі пояснюють свої очікування стосовно того, що учні повинні вивчити і як вони повинні поводитись під час уроку. Ось, для прикладу, певні вступні зауваження:

- **Наперед попереджайте про організаційні моменти.** Підготуйте учнів до уроків через короткий огляд порядку запланованої діяльності. Поясніть, що нова інформація буде пояснена на основі вже пройденого матеріалу і що буде робота у групі та індивідуальна.
- **Огляд попередніх уроків.** Огляньте інформацію з попередніх уроків на даній темі. Наприклад, нагадайте учням, якій темі був присвячений попередній урок. Виконайте декілька завдань перед переходом до нової теми уроку.
- **Очікування стосовно навчання.** Зазначте, що ви очікуєте від учнів, щоб вони засвоїли на даному уроці. Наприклад, поясніть учням, що на уроці мови буде прочитана історія про Котигорошка і вивисування нових слів із словника.
- **Очікування стосовно поведінки.** Поясніть, як учні повинні поводитись під час уроку. Наприклад, поясніть дітям, що вони можуть тихо звертатись до сусіда за партою, або підняти руку щоб, покликати вас.
- **Визначте необхідні матеріали,** котрі будуть потрібні дітям під час уроків, замість того, аби змушувати їх самостійно робити це. Наприклад, скажіть, що їм буде потрібен зошит та ручка для письма, олівці, ножиці, та кольоровий папір для аплікацій.
- **Додаткові можливості.** Скажіть учням, як вони можуть просити допомоги в опануванні теми уроку. Наприклад, скеровуйте дитину на конкретну сторінку в книзі для супроводу у завершенні завдання
- **Спростіть інструкції, можливості вибору і планування.** Що простіше висловлені очікування до учнів з ГРДУ, то більше імовірності, що вони зрозуміють завдання і зроблять його у встановлений час і з належним результатом.

Проведення уроків

Втілюючи на своїх уроках продуктивні методики для дітей з ГРДУ, успішні вчителі періодично перепитують дітей про розуміння матеріалу, зондують правильні відповіді щодо того як перейти до опитування інших учнів, визначають, які учні потребують

додаткової допомоги. Вчителі повинні пам'ятати, що перехід з одного уроку на інший є досить великою трудністю для дітей з ГРДУ. Коли вони підготовані щоб переключитись, тоді вони, імовірно, більше готові відповідати, і зосереджуватись на завданні. Нижченаведені стратегії повинні допомогти вчителям проводити уроки більш ефективно:

- **Будьте прогнозовані.** Структура і послідовність є дуже важливими для дітей з ГРДУ; багато не можуть справитись із змінами. Зведіть необхідні правила та потребу робити вибір до мінімуму. Діти повинні чітко розуміти, що від них вимагається.
- **Підтримуйте участь учнів у класній діяльності.** Підготуйте школярів з ГРДУ шляхом особистого прохання виконувати завдання і попередьте, що скоро будете їх залучати їх у діяльність. Уникайте акцентування різниці у поведінці дітей з ГРДУ і їхніми однокласниками. Ніколи не критикуйте та не будьте саркастичними.
- **Використовуйте аудіовізуальні матеріали.** Використовуйте різноманітні аудіовізуальні пристрої, щоб провести уроки. Наприклад, використовуйте проектор для демонстрації...
- **Перевіряйте обізнаність учнів.** Індивідуально попросіть учнів показати рівень володіння поданою на уроці інформацією. Наприклад, ви можете попросити учнів виконати самостійну роботу/робити сидячу роботу, щоб продемонструвати, яким чином вони розв'язують проблему, або ви можете попросити окремих учнів пояснити своїми словами, як головний герой почувався в кінці історії.
- **Задавайте навідні запитання.** Зондуйте правильні відповіді після того, як дасте дитині достатньо часу щоб опрацювати відповідь на питання. Зачекайте принаймні 15 секунд, перед тим як давати запитання наступному учневі. Задавайте послідовні запитання, щоб учні могли продемонструвати свої знання.
- **Використовуйте поточне оцінювання учнів.** Визначте учнів, котрим потрібна додаткова допомога. Стежте за сигналами браку розуміння, такими, як замірювання або візуальні чи слухові сигнали незадоволення. Дайте цим дітям додаткові пояснення або попросіть інших дітей допомогти їм у колі наставників.
- **Допоможіть учням виправляти свої помилки.** Поясніть, яким чином учні можуть виявити і виправити свої помилки. Наприклад, нагадайте учням, що вони повинні перевіряти свої математичні підрахунки і повторювати знов і знов, як вони можуть перевіряти свої підрахунки; нагадуйте учням про детальність важких правил написання і яким чином вони можуть уникнути помилок, що робляться дуже легко.
- **Допоможіть зосереджуватись.** Нагадуйте учням, що потрібно працювати і зосереджуватись на завданні. Наприклад, ви можете ставити навідні запитання, чи призначати напарника по роботі. Це може бути використано як для одного учня, так і для цілого класу.
- **Послідовні навідні вказівки.** Успішні вчителі дітей з ГРДУ використовують також навідні послідовні вказівки:
- **Усні вказівки.** Після усної вказівки для цілого класу зробіть додатково усну вказівку для дитини з ГРДУ. Наприклад, запитайте, чи все зрозуміло і повторіть вказівку разом.

- **Письмові вказівки.** Наприклад, напишіть на дошці номер сторінки, на котрій є завдання і нагадайте дітям, що вони можуть подивитись на дошку, у випадку, коли вони забудуть, на якій сторінці завдання.
- **Знижуйте рівень шуму.** Спостерігайте за рівнем шуму в класі, і робіть необхідні дії, якщо потрібно. Якщо рівень шуму є вищим аніж можливий на уроці, нагадайте учням (індивідуально чи цілому класу) про правила поведінки, котрі були обговорені на початку уроку.
- **Розбийте завдання на менші частини.** Розбийте завдання на менші, не дуже складні частини. Наприклад, дозвольте учням завершити п'ять прикладів і показати результат в той час, коли ще п'ять залишилося зробити.
- **Наголосіть ключові моменти.** Виділіть основні слова в інструкції в робочому зошиті, щоб допомогти дитині з ГРДУ зосередитися над вказівкою. Підготуйте робочі зошити перед початком уроку, підкресліть ключові слова, коли будете читати завдання разом із дитиною. Коли читаєте, перед тим, як просити зробити висновок, покажіть дитині в якій спосіб виділяти головне речення чи виписувати їх на окремий аркуш паперу. В математиці, покажіть дитині, як підкреслювати важливі факти і дії (напр. «Іванка має 2 яблука, а Петро - 3», підкресліть «2», «і», «3»)
- **Не використовуйте, або зменшіть кількість завдань з обмеженим часом.** Завдання з обмеженим часом можуть не дати дитині з ГРДУ продемонструвати, що вона насправді знає у порівнянні з її справжніми можливостями в необмеженому часі. Дайте дітям з ГРДУ більше часу для закінчення опитування чи виконання завдання для того, щоб зняти «тривогу завдання» і дайте їм інші методи, можливості чи варіанти завдань щоб продемонструвати їхні знання.
- **Використовуйте співпрацю як стратегію навчання.** Використовуйте роботу в маленьких групах. Використовуйте стратегії Думай-Об'днуй-Діли де вчитель просить дітей виконати завдання, об'єднавшись у пари і поділившись ідеями з групою. (Slavin, 2002).

Підведення підсумків уроку

Ефективно закінчувати урок попередженням, що урок скоро закінчиться, перевіркою виконаних завдань (принаймні у частини учнів з ГРДУ) і інформацією про те, як підготуватись до наступного завдання.

- **Давайте попередження наперед.** Скажіть, що урок скоро закінчиться. За 5 чи 10 хвилин до кінця уроку нагадайте, скільки часу залишилось. Також ви можете сказати учням на початку уроку, скільки вони мають часу.
- **Перевірте завдання.** Перевірте стан виконання завдання хоча б у декількох учнів. Огляньте те, що клас вивчив під час уроку, щоб мати відчуття якою мірою клас готовий до наступного уроку.

- **Огляньте наперед наступний урок.** Проінструкуйте учнів, як їм підготуватись до наступного уроку. Наприклад: скажіть, що їм потрібно відкласти свої підручники і зайняти місце в середині класу для виконання наступного завдання.

Конкретизація / індивідуалізація виховних / навчальних технік

У додатку до вступу, проведення та підведення підсумків уроку, успішні вчителі дітей з ГРДУ також конкретизують та індивідуально підлаштовують навчальні прийоми у відповідності до навчальних предметів і потреб учнів у кожній сфері. Це тому, що учні з ГРДУ мають свої шляхи вивчення і запам'ятовування інформації, які часто не включені у звичайне читання чи слухання. Хороший вчитель спочатку аналізує ті сфери, в яких учень потребує додаткової допомоги, а потім використовує спеціальні прийоми та стратегії, щоб доступним дитині шляхом подати інформацію, попередньо представлену усьому класові.

Мова та читання

Використовуйте наступні прийоми, щоб допомогти учням з ГРДУ, котрі погано читають чи розуміють текст на слух

- **Час для читання в тиші.** Започаткуйте фіксований час для читання кожного дня (такий як , D.E.A.R.: Кинь усе і читай та підтримуй тишу під час читання) [Manzo & Zehr, 1998 and Holt & O'Tuel, 1989]).
- **Стеж за читанням.** Попросіть учня читати історію про себе, коли інший учень чи вчитель читають історію вголос.
- **Дайте напарника для читання.** Дайте дитині з ГРДУ у напарники учня, котрий дуже добре читає. Напарники по черзі читають вголос і слухають один одного.
- **Замальовка історії.** Попросіть дитину зробити малюнки, котрі ілюструють послідовність основних подій.
- **Переказування історій.** Заплануйте переказування історій, де діти зможуть переказувати щойно прочитані історії.
- **Рольові ігри.** Заплануйте рольові ігри, де діти зможуть в ігровій формі показати характери основних героїв улюблених історій
- **Запас слів.** Започаткуйте словник нових слів,, чи таких, які важко прочитати.
- **Настільні ігри для розуміння читання.** Грайте в ігри, у яких містяться завдання на читання чи пошук слів у словнику.
- **Підсумуйте матеріал.** Дозвольте і заохотьте учнів використовувати друковані скорочення авторів, конспекти чи збірники основних текстів, які необхідно прочитати.
- **Технічні новинки.** Використовуйте різні технічні засоби для вправлення у читанні та письмі (комп'ютер, відео та аудіо пристрої, проектори та ін.)

Фонетика

- **Мнемоніка для фонетики.** Вчіть дітей мнемотехнікам, котрі нагадують дітям про складні фонетичні правила (напр. КаПеТеХаФедора)
- **Настільні ігри для фонетики.** Грайте з учнями у настільні ігри, в котрих вони мають можливість практикувати фонетику.
- **Комп'ютерні ігри.** Використовуйте комп'ютерні ігри для практикування фонетичних завдань.
- **Карточки із підписаними малюнками.** Використовуйте їх для дітей, котрі знають звуки, але не знають букв, що їх відображають.

Письмо

- **Правила для письмових завдань.** Окресліть та навчіть дитину класних стандартів письмової роботи, таких як формат і стиль.
- **Розпізнавання / розуміння частин історії.** Навчіть дітей, як описувати основні частини історії (напр. абзац, основні герої, зав'язка, конфлікт, висновок). Використовуйте ілюстрації та малюнки для переказу історії по частинах.
- **Пошта.** Оюлаштуйте в класі поштову скриньку, через яку учні зможуть писати і отримувати листи від своїх однокласників.
- **Уявлення історій.** Попросіть дитину закрити очі і уявити речення, котре вчитель читає вголос. Інший варіант: попросити учнів описати теперішні події, тоді як інші учні, закривши очі, уявляють те, що було сказано, як написаний параграф.
- **Вичитка творів.** Попросіть дитину перечитати свою роботу перед поверненням до письмового завдання. Дайте дитині список пунктів до перевірки.
- **Запис на касету.** Попросіть дитину записувати завдання на касету як альтернативу письмовому завданню (якщо дозволяють технічні можливості).

Орфографія / правопис

- **Щоденні приклади важких слів.** Скористайтесь щоденними подіями, щоб навчити дитину важких слів. Наприклад, попросіть дитину під час їжі сказати по буквах слово *макарони*.
- **Часто вживані слова.** Говоріть по буквах слова, котрі дитина, як правило, вживає у своїй мові кожного дня.
- **Словник слів із помилками.** Попросіть дитину зробити особистий словник слів, в котрих часто робляться помилки.
- **Діліть діяльність із правописом.** Зробіть пари з учнів. Попросіть напарників пограти в вікторину один з одним на тему правопису нових слів. Заохочуйте учнів згадувати правильне написання. Використовуйте для цього також вирізані букви.

- **Літери, позначені кольором.** Позначте кольором літери у словах із важким написанням.
- **Рухова активність.** Поєднайте рухову активність із уроками мови (напр. скакати через скакалку і вимовляти слова по буквах).
- **Словниковий запас.** Використовуйте картки розміром 3 x 5 із словами, у котрих часто допускаються помилки.

Каліграфія

- **Індивідуальні дошки.** Попросіть дитину попрактикуватись у написанні та стиранні слів на крейдовій дошці. Діти можуть бути об'єднані в пари.
- **Тихе спокійне місце для письма.** Запровадьте тихе місце, де діти зможуть тихо практикувати почерк (парта поза межами класу)
- **Розташування слів на сторінці.** Навчіть дитину вимірювати пальцем, скільки місця потрібно залишити між словами у письмовому завданні.
- **Спеціальний папір для письма.** Попросіть дитину користуватись спеціальним папером з вертикальними лініями, щоб вчитися розташовувати букви та слова на сторінці.
- **Програма вироблення почерку.** Використовуйте спеціальні програми навчання каліграфії (програма Jan Olsen's Handwriting Without Tears program (Olsen, 2003).

Математичні обрахунки

- **Взірці / моделі в математиці.** Вчіть учнів розпізнавати моделі під час додавання, віднімання, множення, ділення цілих чисел (напр. цифри, кратні 9 – 18, 27, 36)
- **Партнер для математики.** Об'єднайте учнів по парах (один з ГРДУ, інший - ні) і дайте їм можливість протестувати один одного на основні математичні вміння.
- **Володіння математичними знаками.** Якщо учні не розуміють математичних знаків, вони не зможуть виконати завдання. Наприклад, чи вони розуміють що «+» в прикладі 1+2 означає додати і т.д.
- **Прийоми пам'яті для основних математичних навичок.** Специфічні віршики чи приказки, котрі допомагають вивчати чи пам'ятати порядок дій у довгих прикладах.
- **Приклади з життя про навик використання грошей.** Наприклад, попросіть дитину перерахувати решту в магазині, шкільному буфеті, або започаткуйте класний магазин, де діти зможуть практикуватись у рахуванні.

- **Позначте кольорами арифметичні знаки.** Використайте різні кольори для позначення математичних символів.
- **Калькулятори для перевірки основних обрахунків.** Просіть дітей використовувати калькулятор для перевірки основних математичних дій.
- **Настільні ігри для базових обрахунків.** Використовуйте настільні ігри для вправляння математичних вмінь.
- **Комп'ютерні ігри.** Використовуйте комп'ютерні ігри з математичним змістом.
- **“Магічні хвилини”.** Започаткуйте з учнями швидкі і короткі (60 сек) вправляння кожного дня, де вони повинні ділити, множити, додавати. Дозвольте дітям самим скласти план своїх вправлень

Вирішення текстових математичних задач

- **Перечитування задачі.** Навчіть дітей перечитувати задачу двічі перед тим, як почати роботу над відповіддю.
- **Ключові слова.** Навчіть дитину виділяти ключові слова, котрі кажуть, які операції і коли слід робити під час вирішення завдання. Наприклад слова «сума» чи «загальне» чи «все разом» можуть означати операції додавання.
- **Навідні запитання для текстових задач.** Навчіть дітей записувати запитання під час вирішення задач, наприклад, «про що ідеться в задачі? Яку інформацію ви повинні знати, щоб вирішити задачу? Які дії ви повинні зробити щоб виконати завдання?»
- **Приклади з життя.** Дайте учням завдання видумати і розв'язати на словах задачу, котра трапляється в їхньому повсякденному житті і котра містила би додавання, віднімання, множення.
- **Калькулятор.** Просіть дітей використовувати калькулятори, щоб перевіряти обрахунки, котрі були зроблені для досягнення відповіді.

Використовуйте спеціальні матеріали в математиці.

- **Наочність.** Використовуйте наочність (фішки, жетони) для навчання обрахунку базових математичних вмінь.
- **Розкресліть зошит.** Попросіть дітей використовувати розграфлені листки аби легше писати в колонках під час додавань, віднімання та ін.

Організаційні і навчальні навички корисні для навчання дітей з ГРДУ

Наступні техніки можуть допомогти дітям з ГРДУ покращити організацію виконання

домашньої роботи та роботи в класі.

- **Призначте одного вчителя порадиником або координатором дитини з ГРДУ.** Цей вчитель буде регулярно спостерігати за прогресом дитини, переглядаючи звіти успішності інших вчителів і буде діяти як зв'язковий між домом і школою. Дозвольте учневі регулярно зустрічатись із цим порадиником (напр. ранок понеділка, для планування дій на тиждень, огляд прогресу і проблем минулого тижня).
- **Нотатник завдань.** Запровадьте з дітьми блокнот для запису завдань, щоб допомогти їм організувати себе у виконанні домашньої роботи та інших справ.
- **Кольорові папки.** Започаткуйте папки різних кольорів для організації завдань із різних предметів (письмо – жовте, читання – червоне і т.д.)
- **Партнер по домашньому завданню.** Дайте дитині напарника, щоб допомогти записати домашнє завдання і скласти робочі запити та інші папери у відповідні папки.
- **Прибирання парти та рюкзака.** Попросіть дитину періодично сортувати речі в рюкзаку, прибирати на парті і там, де зберігаються різні письмові завдання.
- **Візуальні нагадування тем по різних предметах.** Використовуйте дошки, списки, діаграми, графіки, розташовані у класній кімнаті для нагадування вивченого або пройденого матеріалу.

Допомога дітям з ГРДУ з організацією часу

- **Використовуйте годинник.** Навчіть дитину користуватися годинником, щоб зафіксувати час, коли потрібно закінчити завдання.
- **Використовуйте календар.** Навчіть дитину користуватися календарем для планування виконання завдань
- **Практикуйте почергові дії.** Надайте дитині можливість розбити складне завдання на декілька послідовних простіших із можливим супроводом під час виконання.
- **Створіть план щоденної діяльності.** Напишіть список щоденної діяльності (завдань) дитини на її робочому столі.

Корисні навички навчання для дітей з ГРДУ

- **Пристосуйте робочі зошити.** Навчіть дитину пристосовувати робочі зошити під себе. Наприклад, навчіть дитину загинати сторінку під час читання питань так, щоб було видно тільки потрібне питання. Також дитина може закривати решту питань чистим листком паперу.

- **Навики конспектування.** Навчіть дитину, як робити примітки, конспектувати основні академічні знання, котрі вони здобувають під час уроків.
- **Список найчастіших помилок.** Запровадьте з дитиною список помилок, котрі найчастіше трапляються у письмових завданнях (напр. помилки пунктуації та ін.), математичних завданнях (помилки додавання чи віднімання). Навчіть дитину користуватись цим списком під час вчитування та перевірки зробленої роботи.
- **Список необхідних матеріалів для виконання домашньої роботи.** Започаткуйте з дитиною список, у котрому зазначені усі необхідні матеріали для виконання домашньої роботи (напр. книжки, олівці, робочі зошит).
- **Спокійне робоче місце.** Навчіть дитину з ГРДУ, як організувати спокійне робоче місце для виконання домашнього завдання. Наприклад, навчіть дитину прибирати зайві книжки чи інші речі перед початком роботи.
- **Контролюйте / спостерігайте за виконанням завдань.** Слідкуйте, яким чином ваші учні з ГРДУ виконують домашню роботу. Обговорюйте з ними та їх батьками будь які проблеми у доведенні до кінця цих завдань. Наприклад, оцініть важкість завдання і час, котрий дитина витрачає на його виконання щовечора. Пам'ятайте, що не кількість, а, власне, якість виконаного завдання є найбільш важливою. Під час виконання домашнього завдання, важливо звертатись до того, що було пройдено на попередніх уроках, замість того, щоб показувати величезну кількість матеріалу, котрий слід вивчити незабаром.

Поведінкове керівництво

Другий важливий компонент ефективного навчання для дітей з ГРДУ містить використання поведінкових технік. Діти з ГРДУ часто діють імпульсивно і мають труднощі із самоконтролем. Вони можуть мати труднощі у формуванні стосунків із однокласниками, а також у розумінні соціальних наслідків їх дій. Ціль поведінкових технік – допомогти учням проявляти поведінку, котра більше підходить для їхнього навчання і для спілкування з однокласниками. Добре організовані класні кімнати можуть запобігти багатьом дисциплінарним проблемам і дати середовище, котре найбільше підходить до умов навчання. Коли час вчителя витрачається на спілкування з дитиною, чия поведінка не є зосереджена на уроці, то інші учні не мають уваги і допомоги вчителя в той момент. Поведінкові техніки повинні бути представлені як можливість найбільш ефективного навчання а не можливість покарання.

Ефективні прийоми поведінкового керівництва

Вчителі часто і багато використовують різні моделі поведінкових втручань. Імовірно, що найбільш ефективним є вербальне заохочення хорошої поведінки. Найбільш поширена форма вербального заохочення – це похвала учня, котрий правильно зробив завдання, виконав вказівку, поведив себе добре. Прості фрази типу «хороша робота», «молодець» заохочують дітей поводити себе добре. Вчителі часто хвалять дітей з ГРДУ і намагаються

знайти щось за що можна похвалити дитину ще до виконання завдання.

- **Хваліть учнів за конкретну поведінку.** Похвала повинна стосуватись конкретної поведінки, котру проявили учні. Коментар повинен фокусуватись на тому, що учень зробив правильно і повинен включати конкретно ті частини поведінки, які є бажані на майбутнє. Щоб не переривати роботу усього класу, учня варто тихо похвалити, наприклад, за вчасне виконання завдання з математики.
- **Хваліть негайно.** Що швидше буде дана відповідь на позитивну поведінку дитини, то більша імовірність, що ця дія повториться.
- **Змінійте фрази,** які використовуєте як похвалу. Коли діти чують однакові фрази похвали кожного разу, то ці слова можуть втратити свою цінність.
- **Хваліть послідовно і щиро.** Відповідна поведінка повинна бути послідовно винагороджена. Для уникнення незручностей з дітьми з ГРДУ важливо, щоб учителі були послідовні і з повагою ставитися до усіх труднощів дітей. Так само, учні дуже добре відчувають, коли похвала звучить нещиро, у такому випадку вона не є ефективною.

Пам'ятайте, що найкращі вчителі концентрують поведінкові методи та стратегії на заохоченнях, а не на покараннях. Негативні наслідки можуть тимчасово вплинути на зміну поведінки, але зміниться також і ставлення і кількість негативних проявів, і частота їх появи може тільки зростати. Також, покарання не може навчити дитину, яким чином себе поводити, воно може навчити, чого робити не потрібно. Позитивне заохочення змінює ставлення до ситуації, а також формує поведінку учнів на тривалий час.

У додатку до вербальних заохочень наступні узагальнені поради також можуть допомогти у спілкуванні з учнями що мають ГРДУ

- **Вибіркове ігнорування невідповідної поведінки.** Часом, не звертання уваги на погану поведінку є помічним. Це точно допомагає, коли ситуація сталась випадково і, імовірно, не повториться, вирішиться сама собою без відволікання уваги вчителя чи однокласників.
- **Приберіть з поля зору надокучливі / відволікаючі предмети.** Вчителі часто помічають, що гумові смужки, іграшки порушують увагу учнів з ГРДУ. Після того, як ви дали учням вибір прибрати ці іграшки самостійно, і вони цього не зробили, найкраще вирішення цього питання – забрати ці іграшки.
- **Використовуйте «тихі маніпуляції».** Тоді, коли зайві іграшки можуть відволікати учнів з ГРДУ та їх однолітків, деякі діти з ГРДУ можуть скористатись тим, що вони отримують можливість тихо чимось займатись. Це може допомогти дітям одержати необхідні сенсорні відчуття, зберігаючи і втримуючи основну увагу на уроці.

- **Дозвольте виходи «випускання пари».** Дозволяючи дітям з ГРДУ виходити з класу на короткий час, виконати якесь завдання (напр. повернути книгу в бібліотеку), ми можемо у такий спосіб заспокоїти їх, і після повернення в клас вони можуть повернутися і продовжити урок.
- **Допомога при труднощах.** Вчителі можуть надати допомогу, підбадьорити, підтримати, аби уникнути незадоволення учнів своїм завданням. Ця допомога може мати різні форми, від залучення однокласника чи однолітка на допомогу до надання додаткових матеріалів чи інформації.
- **Батьківські зустрічі.** Батьки мають вирішальну роль у навчанні учнів, і це правило точно може бути застосоване до дітей з ГРДУ. Так, наприклад, батьки повинні брати участь у процесі планування успішності учнів. Партнерство з батьками – це включення батьків у поведінкові стратегії, часті зустрічі батьків і вчителів і спільні зусилля у досягненні учнівського прогресу.
- **Посередництво однолітків.** Члени учнівських груп однолітків можуть позитивно впливати на поведінку учнів з ГРДУ. У школах можуть бути створені групи підтримки підлітків, де діти можуть отримувати практичні вміння та поради у відповідь на запит класу.

Деякі вчителі використовують також наступні поведінкові техніки:

- **Візуальні значки.** Запровадьте прості, ненав'язливі зорові символи, щоб нагадувати дітям про виконання завдання. Наприклад, ви можете дивитись в очі дитині або тримати руку долонею вниз біля дитини.
- **Близький контроль.** Ідьте до дитини, коли говорите до неї. Ваша фізична близькість до дитини допоможе їй зосередитись або бути уважною до того, що ви говорите.
- **Жести руками.** Індивідуально використовуйте умовні позначки руками. Наприклад, домовтеся з дитиною піднімати руку кожного разу, коли ви задасте питання. Закрита рука (в кулаку) може означати, що дитина знає відповідь, а відкрита долоня, - що не знає. Ви будете викликати дитину тоді, коли вона знатиме відповідь.

У деяких випадках діти з ГРДУ користають з прийомів, розроблених для вміння керувати власною поведінкою.

- **Уроки соціальних навичок.** Учть дитину соціальних навичок, використовуючи спеціальні уроки. Наприклад, ви можете запропонувати учням рольову гру, в якій змоделюєте різні варіанти поведінки у щоденних ситуаціях. Використання таких ігор може покращити загальну атмосферу в класі і в школі.
- **Тренінги вирішення конфліктів.** Обговорюйте шляхи вирішення конфліктів. Проводьте імпровізовані обговорення з одним учнем або з групою тоді, коли сталася конфліктна ситуація. Попросіть учнів, що сперечаються через щось обговорити, яким

чином дійти згоди у суперечці. Заохотьте дітей вирішити їхню проблему через спілкування одного з одним за умови нагляду / супроводу.

Для багатьох дітей з ГРДУ наступні техніки є помічними у навчанні їх самоконтролю. Потреби учнів є дуже індивідуальними, і тому вчитель спільно з батьками повинен вибрати саме той варіант, котрий підходить тому чи іншому учневі.

- **Функціональне Поведінкове Обстеження (FBA).** Це є систематичний процес опису проблемної поведінки і визначення факторів та подій навколишнього середовища, котрі з нею пов'язані. Команда, котра працює над проблемною поведінкою дитини (1) спостерігає за поведінкою та визначає її проблемні характеристики, (2) визначає, які дії чи події передують проблемній поведінці, і що відбувається далі (3) визначає, як часто стається дана поведінка. Ці результати потрібно використати для складання ефективного та дієвого плану допомоги (Gable, et al., 1997)
- **Позитивне поведінкове керування та підтримка.** Цей метод – використання підходів, базованих на дослідженні поведінки в контексті середовища, в котрому вона проявляється. Використовуючи цей метод, школи та сім'ї можуть створити середовище, найбільш сприятливе для покращення поведінки. Ціль цього підходу – зменшити прояви негативної поведінки, замінити її на бажану, покращити навички людини та дати їй можливість покращити якість життя. (Todd, Horner, Sugai, & Sprague, 1999).
- **Поведінкові угоди та менеджмент плани.** Визначення конкретних академічних та поведінкових цілей для дитини з ГРДУ разом із потребами у зміні поведінки і стратегії реагування на невідповідну поведінку. Робота з дитиною для спільного пошуку відповідних цілей, таких, як вчасне завершення домашнього завдання і дотримання правил безпеки на шкільному майданчику. Заплануйте достатньо часу щоб переконатись, що дитина розуміє і погоджується із важливістю поставлених цілей. Поведінкові угоди використовують індивідуально, вони повинні бути складені з урахуванням батьківських порад.
- **Матеріальні заохочення.** Тут можна використовувати веселі наклейки, або емблеми спортивних команд, або певні привілеї (напр. додатковий час за комп'ютером та ін.). Список винагород потрібно складати разом із вчителем. Якщо діти вкладали щось для розробки нагород, то вони із більшою імовірністю будуть намагатися заробити їх.
- **Система жетонів.** Використовуйте цю систему, щоб заохотити дитину досягати цілей, обумовлених у поведінковому контракті (Barkley, 1990). Наприклад, дитина може заробляти бали за кожне вчасно виконане домашнє завдання. У деяких випадках учні можуть втрачати бали за невчасне виконання завдань. Після того, як учні назбирають певну кількість балів, вони можуть перевести їх у матеріальну винагороду. Така система часто використовується в роботі із цілим класом на протигагу одинарним заохоченням окремих учнів.

- **Системи самоконтролю.** Навчіть учнів спостерігати і оцінювати власну поведінку без постійного нагляду з боку вчителя. Зазвичай, учитель визначає учневі, за якою поведінкою він повинен спостерігати і пропонує бальну шкалу, котра містить критерії для кожного балу. Вчитель і учень незалежно проводять оцінювання і в кінці будь-якої діяльності порівнюють свої результати. Учні заробляють бали, коли результати співпадають або відрізняються тільки на один пункт і навпаки. Потім ці бали міняємо на певні привілеї. З часом учитель самоусувається і учень стає відповідальним за оцінювання своєї поведінки. (DuPaul & Stoner as cited in Shinn, Walker, & Stoner, 2002).

Умови шкільного класу.

Третім компонентом стратегії успішного навчання дітей з ГРДУ є побутові умови класної кімнати. Діти з ГРДУ часто мають проблеми у пристосуванні до умов організації шкільної кімнати, визначенні, що важливе, а що ні, а також на зосередженні на завданні. Вони легко відволікаються на сторонні подразники чи інших дітей. Належна організація побуту шкільного класу дає змогу дітям з ГРДУ виконувати завдання та фокусувати увагу.

Особливості організації шкільного класу для дітей з ГРДУ

- **Посадіть дитину біля вчителя.** Посадіть дитину біля свого робочого столу або на перших партах. Це дасть вам можливість спостерігати і підтримувати дитину під час завдань.
- **Посадіть дитину біля учня, котрий буде прикладом для наслідування.** Посадіть учня біля того, хто може подавати приклад власною поведінкою. Це дасть учням можливість працювати разом і навчатися від однокласника.
- **Організуйте робоче місце з мінімальною можливістю відволікання уваги.** Прийнятним є тихе місце (окрема кімната або куток у класі, де немає зайвих подразників і де можна спокійно виконати завдання (якщо дозволяє приміщення). Для запобігання покарання учня, вчитель індивідуально і емоційно нейтрально може провести дитину до цього місця.

Інструменти виховання та побутові умови навчання

- **Вказівники.** Використовуйте вказівники, щоб навчити дитину стежити очима за написаним текстом. Наприклад, зробіть закладку, щоб навчити дитину самостійно стежити за прочитаним текстом, коли учні читають його по черзі.
- **Хронометр / годинник.** Зазначте дітям час, коли урок починається і закінчується, щоб показати, скільки часу триває урок. Поставте годинник на такому місці, де діти зможуть його бачити. Також можна розбивати час на частини (30 хв. – встановити годинник три рази по 10 хвилин).
- **Класне освітлення.** Щоб показати дітям, що в класі є дуже шумно, спробуйте увімкнути і вимкнути світло, це мало би означати, що слід поводитись тихіше.

Вмикання / вимикання світла може бути використано як позначки інших дій (слід приготуватись до наступного уроку та ін.)

- **Музика.** Спробуйте використати звукові сигнали (різні стилі музики та ін.) щоб дати зрозуміти учням, що в класі є надто шумно або слід переходити до наступної діяльності.
- **Відповідне використання меблів.** Крісло та стіл, на котрих сидить дитина з ГРДУ, повинні бути відповідного розміру (якщо ні, то дитина буде метушитись і крутитись на місці). Загальним правилом правильного сидіння є те, що діти повинні мати можливість зручно поставити лікті на кришку парти і в такий спосіб спертись підборіддям на долоню (чи прикласти руку до щоки).

Висновки

У житті дитини з ГРДУ дуже багато залежить від вчителів – їх позитивна роль може бути визначальною у долі дитини. Окрім необхідних людських якостей та віри в дитину, педагогам важливо також володіти сучасними знаннями та методиками навчання та позитивного керівництва поведінкою дітей з ГРДУ. Більшість поведінкових проблем дитини обумовлені не її злою волею чи неадекватним вихованням із боку батьків, а біологічними особливостями мозку дитини. Тільки добре розуміючи ці особливості, вчителі можуть віднайти індивідуальний підхід до кожної дитини і допомагати їй долати поведінкові проблеми, повноцінно розвиватися, навчатися, інтегруватися в колектив ровесників. Досягти цього теж неможливо без ефективної, конструктивної співпраці та партнерських стосунків між батьками та вчителями дитини.

Втім реалізувати такі підходи, на жаль, в даний час в системі освіти в Україні не завжди легко. Сучасні знання та методики роботи у цій сфері ще мало доступні і не викладаються у більшості вузів. Не завжди сприяє індивідуальному підходу також і організація навчального процесу у багатьох школах. Необхідні реформи та впровадження інноваційних технологій у багатьох сферах освіти.

Це керівництво показує нам основні навчальні техніки для дітей з ГРДУ. Проте, слід наголосити на тому, що вони є так само корисні для усього класу. Через щоденне впровадження трьох компонентів успішного навчання (академічні техніки, поведінкове керівництво, умови класу) вчителі зможуть покращити як академічні вміння дітей з ГРДУ, так і їх поведінку. Вчителі можуть створити відповідне навчальне середовище для усіх дітей, використовуючи ці поради.